

Romské osady v kulturologické perspektivě jsou aktuální a životů lidí v tomto kulturním regionu se bezprostředně dotýkající humanitněvědnou publikací, která ospravedlňuje materiální náklady a úsilí, jež jsou v oblasti humanitních věd vynakládány, a která je zároveň evidencí toho, že se v obojím nemusíme bát investovat více.

V závěru předmluvy editoři doporučují četbu sborníku nejen akademikům, ale také vládním organizacím a nadacím. Poměrně odvážné tvrzení „Zejména pak jeho četbu doporučujeme exponentům Evropské unie, která svým tlakem na slovenskou vládu nemalým dílem přispívá k likvidaci těchto sociálních útvarů“ (s. 7) může účinně vzbudit čtenářovu pozornost, aby se pak do poslední stránky knihy tázal po konceptuální ucelenosti a propracovanosti výzkumných podkladů pro tak silný argument (má-li být brán vážně, ne pouze jako nepromyšlená spolehlivá provokace, a vážně brán být má, neboť se jedná o vědeckou publikaci). Na druhé straně může tak kategorické tvrzení potenciálnímu čtenáři zvýšit hladinu adrenalinu natolik, že se mu četba celého díla znechutí již v samotném začátku. Byla by to škoda, i když z hlediska dobré vůle projevované lidmi působícími v romských osadách, kteří se mohou takto cítit dotčeni, pochopitelná. Domnívám se, že klad sborníku spočívá v tom, že jde o seriózně napsané pojednání, které může oslovit jak odborníky zabývající se z rozmanitých pohledů životem Romů a jejich soužitím s více privilegovanými etniky na území Slovenska a České republiky (většina Romů žijících v České republice má dodnes příbuzné na Slovensku a mnozí z nich žijí právě ve východoslovenských osadách), tak odborníky, jejichž záběr do těchto oblastí nezasahuje. Obecně vzato, je to souhrn stručných zpráv z výzkumů, jejichž hodnota spočívá v propojení teorie a empirie a schopnosti jednotlivých badatelů vzájemně spolu komunikovat skrze text. Jazykovou úrovní a atraktivní úpravou pak kniha láká k přečtení i širší čtenářskou obec. V neposlední řadě se mi zdá, že v knize by mohli nalézt tvůrčí zalíbení samotní její autoři, neboť většina statí jako by přímo vybízela k obsáhlejšímu zpracování. Mnohé rozsáhlejší studie, ať již v podobě zpráv z výzkumu, doktorských prací, či monografií, jsou jistě na cestě k vydání.

Bibliografie

Bělohávková – Karasová, A. 1999. *Romské povídky*. Olomouc: ALDA.

Feleppa, R. 1986. „Emics, etics, and social objectivity“. *Current Anthropology* 27 (3): 243–251.

Stehr, Nico: The Fragility of Modern Societies. Knowledge and Risk in the Information Age.

London: Sage Publications, 240 stran, 2001. ISBN: 0761953485.

Dino Numerato

Všudypřítomnou součástí veřejné diskuse uvnitř symbolického prostoru Evropské unie se stal důraz na vzdělanost občanů a paralelně s tím se posílila i artikulace tezí o vzrůstající důležitosti expertního vědění. Aktuální a významný sociálněvědný příspěvek na dané téma nabízí kniha německého sociologa Nica Stehra s názvem *The Fragility of Modern Societies* a podtitulem *Knowledge and Risk in the Information Age*, jež reflektuje stávající pozici vědění ve společnostech pozdní modernity.

S ohledem na polysémickou povahu anglického *fragility* je třeba podotknout, že dané substantivum ve Stehrově pojetí nevyjadřuje ani tak křehkost spjatou s disintegrací moder-

ních společností, jako spíše jejich nestálost a vnitřní dynamiku. Nico Stehr se ve svém díle pokouší naznačit, jaké jsou zdroje oné nestálosti a jaké má ona nestálost pro povahu společnosti vědění implikace.

Nico Stehr, mimo jiné významný spolueditor a interpretátor tvorby Karla Mannheima, rozvíjí ve své knize z roku 2001 tezi, kterou nastínil již ve svém předchozím díle *Knowledge Societies*. Jde o tvrzení, že sociální struktury jsou v podmínkách pozdní modernity esenciálně nestálé. Ve srovnání s předchozí knihou z poloviny devadesátých let minulého století v díle *Fragility of Modern Societies* německý sociolog zcela opouští popisný jazyk se silnou vazbou na ekonomické a statistické evidence a již dříve prokázanou skutečnost, že expertní vědění představuje základní bázi moderní ekonomiky a procesů produkce a že stále významněji proniká do sociálních vztahů, rozvíjí v dalších úvahách. Situuje v nich expertní vědění do kontextu politického řízení a občanské participace a soustředí se na popis dynamiky, jež se konstituuje skrze mobilizaci expertního vědění v průběhu interakce mezi sociálními aktéry a širšími sociálními institucemi.

Nico Stehr svou analýzu uvozuje tím, že problematizuje metanarace dominující sociálně-vědnému diskurzu, a to poukazováním na jejich nedostatečnost při analýze podmínek společnosti vědění. Konkrétně se zaměřuje na limity teorie funkcionální diferenciacce, na ohraničení sociologické analýzy hranicemi národního státu a na konstrukci hranic jednak mezi moderním a tradičním, jednak mezi racionálním a iracionálním. Tyto pevné kategorie, určené spíše pro popis prvotních modernizačních procesů, rozměšňuje a připravuje si prostor pro vlastní perspektivu odvozenou od konceptu společnosti vědění. Takové zaměření postuluje již v předmluvě, v níž poznamenává, že nové skutečnosti si žádají novou perspektivu.

Stehrova analýza tudíž není vázána ani tak na snahu o nalézání linie vývoje či diferencujících atributů stávajících společností, jako spíše na analýzu stávající podoby sociální reality. V samotném jádru analýzy se Stehr přiklání ke konceptualizaci stávajících společenských procesů jako procesů extenze a rekonfigurace. Navíc, jak zdůrazňuje, tato extenze nemá povahu jednosměrného procesu, ale představuje ji soubor procesů mnohovrstevných. V praxi mu takový přístup mimo jiné umožňuje kritiku teorií, jež nahlízejí společnost jako prostor, v němž je prostřednictvím vědění produkována a reprodukována dominance a represe operující v modech technologické racionality. Konkrétně tak Stehr odmítá představu silných a represivních sociálních institucí, představených v díle Marcuseho či Schelskyho, a zdůrazňuje, že díky širší dostupnosti expertního vědění dochází k posilování autonomie, svobody a nezávislosti. Rozvoj vědění tak produkuje větší nahodilost a nejistotu spíše než vyřešení neshod nebo základ efektivnější dominance hlavních společenských institucí.

Ona nahodilost a nejistota jsou představeny coby symptomy nestálosti, již Nico Stehr jmenuje v názvu knihy. Jako hlavní zdroj stávající nestálosti moderních společností identifikuje expertní vědění. Vědění obecně prezentuje jako kapacitu, respektive jako dispozici k jednání. Expertní vědění jako dispozice k jednání je podle Stehra přístupná jak jednotlivcům, tak kolektivitám. Zvýšenou obeznamenost sociálních aktérů s expertním věděním doprovází oslabení pozice státu a vládních institucí, čímž slábne i jejich potenciál řídit a spravovat politický prostor. Rozhodující zdroj nestálosti moderních společností spatřuje Stehr na úrovni mikropolitických aktivit, jež se konstituují na bázi lokálního vědění, postrádají globální strategie a neusilují ani o globální změny. Paralelně s tím slábne význam byrokratického řízení a oslabuje se pozice právníckého diskurzu.

Byť pozice a význam vědy a technologie ve společnosti vzrůstá, výsledkem pro moderní společnosti je nárůst nejistoty. Vědecký diskurz, jak Stehr uvádí, je depraematizován. Nemůže nabídnout úplné nebo dokonce pravdivé výroky pro praktická rozhodnutí, ale pouze více či méně pravděpodobné předpoklady a scénáře. Vědecký diskurz v praktickém kontextu je zdrojem nejistoty mimo jiné i proto, že postrádá monolitickou kvalitu a stává se zdrojem politického jednání pro jednotlivce a skupiny, které mohou sledovat velmi odlišné cíle. Koncepty vypovídající o mizející legitimitě vlád a o poklesu politické autority pokládá Nico Stehr za nedostatečné. Inspirován Inglehartovým postmaterialismem hovoří o sílící občanské artikulaci jednak globálních hodnot, jako jsou promírové aktivity, environmentalismus, feminismus, a jednak hodnot partikulárních, které se vztahují k etnickým a sexuálním identitám. Možnost ovládat společnost skrze vládní instituce národních států je čím dál více limitovaná.

Představení moderních společností jako nestálých v první polovině knihy Stehr nadále rozvíjí v dalších kapitolách. Umísťuje expertní vědění do prostoru globalizace, aniž by jí přiřazoval hodnotu silnější, homogenizující síly, která strukturuje sociální realitu. Procesům fragmentarizace přikládá stejnou váhu jako procesům homogenizace. V jedné z kapitol se na příkladu nových sociálních hnutí zabývá emancipačním potenciálem vědění.

V neoriginálnější kapitole knihy, jež nastiňuje kontury následujícího vývoje společností vědění a která nese název *Policing Knowledge*, avizuje Nico Stehr příchod nového typu politiky zaměřené na kontrolu, regulaci a ochranu vědění. Sociální kontrolu vědění ve stávajících společnostech prezentuje jako ústřední společenský a politický problém. Hledání nových forem reglementace a kontroly vědění se objevuje jak uvnitř, tak vně prostor vědecké komunity, přičemž, jak autor uvádí, snahy regulovat a řídit vědění jsou zpravidla garantovány a iniciovány vně hranic vymezených vědou. A na tuto úroveň zahrnující snahy různých sociálních aktérů a zájmových skupin by měla být dle Stehra upřena specifická pozornost. V souvislosti s vnější regulací se zmiňuje o veřejné demystifikaci expertů, kterou interpretuje nejen jako změnu vztahu mezi experty na straně jedné a klienty, konzumenty, pacienty či studenty na straně druhé, ale i jako důsledek hluboké transformace ve veřejném obrazu vědeckého vědění. Uvádí, že kontrola prostřednictvím patentů či copyrightů je v souvislosti s rozvojem biotechnologií, mikroelektroniky, nových forem organizace produkce a léčebných přípravků nedostatečná a že signifikantním znakem společností vědění budou nové formy legislativní kontroly.

Co však Stehrova analýza postrádá, je větší důraz na otázku exkluze. Stehr do své analýzy nezahrnuje alternativu, že některé společenské skupiny zůstávají od přístupu k vědění izolovány. Na jedné straně sice uvádí, že kapacita vědění je nerovně distribuována, a to zejména mezi jednotlivci a skupinami, a že ve společnosti vědění nedochází k lineárnímu zvyšování individuální a kolektivní dispozice jednat. Na straně druhé se příliš soustředí na to, jaká hra se rozehrává v momentě, kdy je vědění potenciálně k dispozici pouze aktivním aktérům, již mají kognitivní expertní zdroje k dispozici. Marginalizovaní, kteří jsou od expertního vědění izolováni, nemají ve Stehrových společnostech vědění místo.

Kromě toho, autor analyticky neodlišuje vědění humanitních či sociálních věd od vědění přírodních či technických věd jako různé formy expertních znalostí a dovedností, které mohou mít na charakter nestálosti odlišný vliv. Navíc absence takové distinkce mu zabraňuje blíže uchopit problém moci, respektive blíže nastínit otázky spjaté s oblastí, kterou Stehr pojmenoval jako politiku vědění. A to v tom smyslu, že vědění humanitních a sociálních věd nabízí

formu sofistikované gramatiky, jak v prostředí společností vědění operovat, jak vědění prezentovat a jak například veřejně posílit přednosti či potlačit nedostatky nových technologických či medicínských objevů. Ilustraci v tomto případě může nabídnout symbolická reprezentace genetického inženýrství coby dominantního explikačního rámce pro vysvětlování řady nejen individuálních zdravotních potíží, ale i psychických a sociálních problémů.

Poslední kritická poznámka se týká Stehrova negativního přístupu k rigidním sociologickým metanaracím. Na jedné straně je odmítá jako zjednodušující a pro stávající sociální realitu nedostatečné nástroje, na straně druhé na ně sám v díle odkazuje, byť tak nečiní nutně explicitně. Kategorie národního státu tak Stehrovi například umožňuje hovořit o národní identitě mobilizující občanskou aktivitu, diferenciaci společenských sfér, i když o ní takto nehovoří. Nabízí pak přehlednou deskripci procesu, v němž se z vědění stává předmět regulace a řízení a produkt vědění překračuje hranice vědy a dostává se do sféry politiky, ekonomie či vzdělávání.

Stehrovo dílo je přínosné díky své aktuálnosti a díky svému syntetizujícímu a komplexnímu přístupu. Hovoří tak o přechodu od společnosti, v níž se věci pouze dějí, ke společnosti, v níž jsou věci přiměny k tomu, aby se dály. Společnosti vědění jsou, jak Nico Stehr poznamenává, výsledkem lidského jednání, nikoli lidského záměru a plánování. Věda a technologie dnes nejsou jen klíčem k otevírání tajemství světa, ale i součástí světa. Vědění samotné a jeho význam do dění větší jas nepřináší. Inherentní součástí rozhodovacích procesů v pozdně moderních společnostech je tak nevědomost a nepředpověditelnost, a s tím i nejistota. Taková je vize společností vědění, již představuje Nico Stehr v knize, která má více dimenzí analýzy a jež nabízí řadu podnětných postřehů jak pro vědění sociologické, tak i politologické a enviromentální.

van der Laan, Geert: Otázky legitimacy sociální práce.

Albert Boskovic a Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity, 260 stran, 1998.

ISBN 80-85834-41-3.

Libor Ždánský

Téma legitimacy sociální práce je stejně tak důležité, jako na českém knižním trhu nezpracované. Českým sociálním pracovníkům a vůbec všem, kteří se nějak zabývají sociální prací, nabízí kniha *Otázky legitimacy sociální práce* témata legitimacy, profesionalizace, profesní identity promyšlené s využitím zkušeností ze sociální práce v Nizozemsku prakticky od padesátých let 20. století po současnost. Autor knihy Geert van der Laan, profesor sociální práce na univerzitě v Utrechtu, popisuje jednotlivé tendence prosazující se v nizozemské sociální práci v závislosti na společenském klimatu. Jestliže šedesátá a sedmdesátá léta kladla v prostředí relativní štědrosti státu důraz na témata „emancipace“, „komunikace“ a „demokratizace“, v osmdesátých letech se spolu s šetřením v sociální oblasti začalo hovořit o „efektivitě“, „úspěšnosti“ a „soutěži“ s požadavky na výsledek práce jako kvantifikovatelný „produkt“. Od sociální práce jako procesu učení směrem k emancipaci klienta tedy došlo k posunu spíše k materiální jednorázové pomoci, jejímž úkolem bylo přinášet objektivizovatelné produkty služeb, a společenská angažovanost sociální práce se ocitla spíše na okraji. Tento příklon